

Bogen i sin helhed handler om magt, om at skaffe sig magt, fastholde den og retfærdiggøre at man besidder den. Det karakteristiske ved Kirchhoffs forskning er, at hans politiske aktører ikke blot omfatter ministre, organisationsledere, generaler og embedsmænd. Skibsværftsarbejderen, studenten og sabotøren er med og det er hos dem Kirchhoff har sin sympati. Til gengæld følger han kun aktørerne i de åbenlyse politiske situationer. Arbejderen er kun med når han demonstrerer og strejker, og sabotørens liv hjemme eller på arbejdspladsen hører vi heller ikke noget om. Kirchhoff har således udvidet rammerne for en politisk analyse af besættelsestidens politik, men hverken han eller andre er endnu gået udenfor det politiske. Integrationen af politiske, økonomiske og sociale problemstillinger vil kunne være en af opgaverne for den næste skole i besættelsesforskningen.

Palle Roslyng-Jensen

BENT JENSEN: Tryk og tilpasning. Sovjetunionen og Danmark siden 2. verdenskrig. Kbh., Gyldendal, 1987. 258 s. Ill. 228 kr.

Siden Mary Daus knap 20 år gamle bog »Danmark og Sovjetunionen 1944-49« er der ikke publiceret nogen systematisk analyse af det dansk-sovjetiske forhold i efterkrigstiden. Bent Jensens nye bog må derfor hilses velkommen som et tiltrængt bidrag til udforskningen af denne side af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik og dens vilkår efter 1945. Forf. gør med rette opmærksom på, at Sovjetunionen har spillet en forbavsende ringe rolle i den udenrigs- og sikkerhedspolitiske debat i Danmark – i modsætning til de øvrige nordiske lande. Hovedsigtet med bogen er derfor at beskrive og kommentere det sovjetiske syn på Danmarks og Nordens sikkerhedspolitiske stilling i efterkrigstiden. Behandlingen af de danske og nordiske reaktioner på og opfattelser af den sovjetiske politik er bogens sekundære formål.

Forf.s bærende synspunkt er enkelt, og falder naturligt i to dele: Sovjetunionens politik over for Danmark/Norden har konsekvent været en blanding af politisk-diplomatisk pression og militære trusler med oprettelsen af en neutral (pro-sovjetisk) nordisk »fredszone« som mål; og de skiftende danske og nordiske regeringer har i varierende grad givet efter for trykket og tilpasset sig den sovjetiske politik.

Forf. bør krediteres for den systematiske og dokumenterede gennemgang af sovjetiske ytringer om og til Danmark (og de øvrige nordiske lande) gennem de sidste 40 år. Heri ligger bogens egentlige værdi. Det

må dog straks tilføjes, at den læser, der venter sig nye og overraskende afsløringer af sovjetiske pressionsforsøg over for Danmark gennem årene, bliver skuffet (eller lettet, alt efter indstilling!). Det hele er stort set kendt stof, som her er udbygget kvantitativt og sammenstillet i en helhed; og perioden 1948–1968 findes i flere henseender bedre dokumenteret i Udenrigsministeriets dokumentationssamling, som udkom i 1968 (og som forf. iøvrigt støtter sig stærkt til).

Læseren lades ikke i tvivl om forf.s oprigtige harme og bekymring over den konstante sovjetiske indblanding og pression mod Danmark og det nordiske område, og ikke mindst over, hvad han opfatter som stærkt voksende eftergivenhed hos især det danske socialdemokrati i takt med Sovjets øgede militære magt. Adskillige komplicerede problemer i denne forbindelse, som vestlige sikkerhedspolitiske forskere længe har tumlet med, ignoreres her af forf. F.eks.: Hvordan præcis omsættes overlegen militær magt til politisk indflydelse i et andet land? Hvilke betingelser skal være til stede? Hvor går grænsen mellem varetagelsen af legitime sikkerhedsinteresser og illegitim pression? (Det er urimeligt at afvise denne diskussion, sådan som forf. gør, med henvisning til, at der ingen objektiv målestok findes herfor). Eller: Er det virkelig så indlysende, som forf. tilsyneladende mener, at sovjetiske talsmænd »i det store og hele mener, hvad de siger«? Kan man slutte så entydigt, som det bogen igennem gøres, fra den politisk-ideologiske *propaganda* til reelle politiske (og militære) *intentioner*?

Det sovjetiske pres mod Danmark/Norden har været virkeligt nok, men rigtig tale ville det vel have været mere opsigtsvækkende – og et verdenshistorisk enestående tilfælde – om de fem nordiske småstaters bomstærke stormagtsnabo *ikke* gennem årene havde søgt at øve et sådan tryk, ikke mindst i betragtning af supermagtsrivalen USAs indflydelse i i al fald tre af disse stater siden 1949. Nok så interessant er derfor de danske/nordiske reaktioner på presset. Bogens afsnit herom tynger desværre på debetsiden. Forf.s sikkerhedspolitiske kompas synes at vise, at ethvert forslag eller skridt, som Sovjetunionen har udtrykt bekymring eller modstand overfor, burde de danske beslutningstagere ønske gennemført, og *vice versa*. Selv om det ikke nogen steder siges eksplicit, er det f.eks. vanskeligt for læseren at undgå at få den opfattelse, at forf. gerne havde set fredstidsstationering af allierede (fly)styrker og atomvåben i Danmark i 1950'erne – to skridt, som Sovjet vendte sig skarpt imod. Man behøver ikke at vove sig langt ud i kontrafaktuelle spekulationer for at indse, at noget sådant ikke blot ville have væltet dén »nordiske balance«, som forf. selv bogen igennem kritiserer Sovjet så grundigt for at ville erstatte med den »neutrale fredszone«, men også med stor sandsynlighed

have fremkaldt truende sovjetiske militære modforanstaltninger. Resultatet ville have været en stærkt øget spænding i det nordiske område i en periode, hvor klimaet mellem Øst og Vest var dybfrossent. Danmarks sikkerhed var næppe blevet øget.

Et par yderligere eksempler på bogens problematiske fremstillingsmåde bør nævnes. Der anføres flere sovjetiske ytringer om, at allierede baser i Danmark i en krigssituation utvivlsomt vil blive genstand for sovjetiske (atom)angreb. En dansk politiker citeres så for en udtalelse om, at baser i Danmark vil være oplagte bombemål for modstanderen. Forf. kommenterer, at dette er et – langt fra enestående – »eksempel på, at danske politikere har udvist vidtgående forståelse for og accept af sovjetisk tankegang«. I sin iver efter at udstille den danske eftergivenhed ignorerer forf., at det er elementær militær logik – også i Pentagon og i Vedbæk – at baser er bombemål.

Bogen gør ganske meget ud af Bornholms »særstatus« siden 1946 og mener at kunne påvise en »klar glidning« i den danske eftergivenhed og tilpasning til sovjetisk pression: i 1953 afgav Danmark løfte om, at allierede styrker ikke ville få adgang til øen, som ikke ville blive brugt som »angrebsbase«; i 1967 blev det til et forbud mod allierede øvelser på og ved Bornholm, og i 1984 blev selv lejlighedsvis tilstedeværelse af allieret militærpersonel kontroversiel. Hvad forf. bl.a. ikke har med er, at den store allierede flådeøvelse i 1952 (Mainbrace), som gav anledning til de første danske løfter til Sovjet året efter, først efter kraftige – omend naturligvis fortrolige – indsigelser og protester over for Washington fra de britiske stabschefer, fra Churchill og fra USAs ambassadør i Moskva, George Kennan (Containment-politikens »fader«), i sidste øjeblik blev dirigeret uden om Bornholm; de nævnte protester kaldte den planlagte landsætning af allierede øvelsestropper på Bornholm for farlig og unødvendigt provokerende over for Sovjet. (Kennan advarede iøvrigt også om, at Moskvas bekymring over allieret fredstidsstationering i Danmark burde tages seriøst).

Heller ikke bogens forklaring (analyse er der ikke tale om) af Socialdemokratiets angivelige sikkerhedspolitiske kursskifte i 1970erne og især i 1980erne som i alt væsentligt motiveret af sovjetisk tryk virker plausibel. Rent bortset fra, at det berettigede i at tale om et klart kursskifte i høj grad kan problematiseres, set i lyset af partiets faktiske NATO-politik helt siden 1949, overser forf. bl.a. ganske, at Danmark (og Norge) siden begyndelsen af 1970erne – under socialdemokratiske regeringer – i virkeligheden er blevet stadig tættere integreret i det vestlige militære samarbejde, hvoraf en række nye forstærkningsaftaler med bl.a. USA kun udgør en del af det samlede billede.

Denne bogs emne er vigtigt og med en klar aktuel relevans. En skam, at dens hovedtema og – især – sidetema gennemspilles så unuanceret og lidt overbevisende.

Poul Villaume